

4. Zasztowt L. Kresy 1832–1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej. Warszawa, 1997. 445 s.

**С. М. Шевченко**

*кандидат педагогічних наук, старший науковий  
співробітник відділу історії та філософії освіти  
Інститут педагогіки НАПН України*

ORCID ID iD: 0000-0002-0432-8893

## **РОЛЬ КУРСУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УЧНІВ**

Курс громадянської освіти у сучасній українській школі є важливим інструментом формування історичної пам'яті та громадянської ідентичності учнів. Його запровадження та розвиток у 2005–2021 роках відображає загальну тенденцію інтеграції ціннісного компонента у систему освіти.

Громадянська освіта поєднує знання про державу, права людини, демократичні інститути та історичний досвід становлення української державності. У цьому контексті історична пам'ять виступає як основа формування громадянської відповідальності та розуміння історичної тяглості розвитку суспільства [3].

Особливо важливим став період після 2015 року, коли у зв'язку з оновленням Концепції національно-патріотичного виховання було посилено виховну складову громадянської освіти. Курс почав виконувати

не лише інформаційну, а й світоглядну функцію, спрямовану на формування активної громадянської позиції учнів [7]. За нашими дослідженнями встановлено, що «у навчальних програмах приділяється увага таким темам, як Голодомор 1932–1933 рр., повстанський рух ОУН-УПА, боротьба за незалежність у XX ст., Революція Гідності — як складовим елементам формування національної пам'яті (МОН, 2017). Громадянська освіта як окремий освітній курс у середній школі почала формуватися з 2010-х років, і остання редакція Програми громадянської освіти (МОН, 2018). включає змістові лінії, що тісно пов'язані з історичною пам'яттю: «Українська державність і громадянська ідентичність», «Права і свободи людини у світлі історичних подій», «Громадянська відповідальність у демократичному суспільстві». З'ясовано, що особливість цих програм полягає не лише у переліку тем, а й у способах їхнього викладання: увагу зосереджено на історичних наративах, що сприяють емпатії, усвідомленню історичної несправедливості, моральних уроків минулого. Це відповідає концепції «політики пам'яті», де минуле постає не абстрактно, а як фактор, що формує цінності та загальнодержавні ідеали [10, С. 4864].

У курсах історії історична пам'ять та громадянської освіти виступає не лише як фактографічний матеріал, а як інтегрований компонент виховного процесу, що дозволяє учням критично осмислювати минуле і застосовувати здобуті знання у сучасному житті. Патріотично підготовлений «вчитель трактується не тільки як життєво важлива частина розвитку - професійний і самостійний, а й як складний проект, який не має статусу обмеження [1,

С. 214]. І як підтверджують сучасні дослідники «в сучасному економічному світі людський капітал становить найбільшу кількість частина накопичених національних ресурсів. Наявність людського капіталу є показник матеріального добробуту країни і суспільства в цілому [2, С. 133].

У змісті громадянської освіти акцент робиться на таких категоріях, як демократія, права людини, громадянська участь, відповідальність, а також історичні події, що вплинули на становлення української державності. Таким чином, історична пам'ять інтегрується у курс через осмислення суспільно значущих подій і формування ціннісних орієнтирів [8].

Важливою особливістю є використання інтерактивних методів навчання, дискусій, проєктної діяльності та аналізу історичних кейсів, що сприяє розвитку критичного мислення та усвідомленого ставлення до історичного минулого.

Отже, курс громадянської освіти відіграє ключову роль у формуванні історичної пам'яті учнів, забезпечуючи поєднання історичного знання з практикою громадянської участі та ціннісного виховання.

### **Список використаних джерел**

1. Dichek N. P. Implementation of the Cross-Cultural Approach in the Modern School / N. P. Dichek, N. B. Antonets, S. M. Shevchenko, I. M. Kopotun, D. V. Pohribna. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. 2021. Vol. 20, № 4. P. 210–244. DOI: doi.org. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726113> (дата звернення: 19.05.2026).

2. Makarov Z. The Management of Innovation Processes in Higher Education Institutions of Ukraine on the Way to the Formation and Development of the European Knowledge Market / Z. Makarov, L. Ovsiankina, N. Tokueva, S. Shevchenko, A. Zagorodnya, O. Tadeush. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. 2023. Vol. 15, № 4. P. 132–158. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/15.4/785>. URL: [lumenpublishing.com](http://lumenpublishing.com) (дата звернення: 19.04.2026).

3. Бех І. Д. Виховання громадянина. Київ : Либідь, 1998. 206 с.

4. Грицак Я. Нарис історії України. Київ : Генеза, 2000. 360 с.

5. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: [rada.gov.ua](http://rada.gov.ua) (дата звернення: 19.04.2026).

6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16 черв. 2015 р. № 641. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2015. № 7.

7. Громадянська освіта: навчальні програми / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi> (дата звернення: 19.04.2026).

8. Програма з історії України для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2017. 32 с.

9. Програма з громадянської освіти для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2018. 24 с.

10. Шевченко С. М. Трансформація змісту національно-патріотичного виховання в українській школі у контексті політики пам'яті: історична пам'ять у змісті курсів історії та громадянської освіти (2005–2021 рр.). Вісник науки та освіти. 2026. № 4 (46). С. 4859–4872. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive> (дата звернення: 19.04.2026).

**Ю. В. Шевченко,**  
доктор філософії зі спеціальності «Психологія»,  
спеціальна (медична) психологиня,  
дитяча психологиня,  
доцент кафедри спеціальної педагогіки,  
Харківського національного педагогічного  
університету імені Г.С. Сковороди

## **ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей із порушенням слуху має глибокі історичні витоки, що відображають трансформацію наукових уявлень про природу глухоти, можливості розвитку таких дітей та способи їх навчання і соціалізації. У різні історичні періоди змінювалися не лише педагогічні підходи, а й сама філософія ставлення до осіб із порушеннями слуху: